

1. Hareket, Dönüş İle Hafriyatın Devamı:

Seyahatimizi Ankara'ya kadar tren ve Ankara'dan, lüzumlu yiyecek maddele - rini tedarik ett.tiğimiz, Adana'ya kadar otobüsle yaptık. Adana'dan Adıyaman'a otobüs ve oradan Eski Kahta'ya bir trak- tör ile gittik.

Eski Kahta.'ya 2il Nisan 1956 da va- sıl oldu:k, 2,2 Nisarrda çadırlarımızı kur - duk ve 23 Nisanda, bazı küçük inkitalarla 9 Ekim 1956 ya kadar dev.anı ettirdiğim:z, çalışmalarımıza başladık. 10 Ekimde çadırları kaldırdık ve 12 Ekimde kampı dağıt- tık.

2. Hafriyata İştirak Edenler:

Geçen senelerde olduğu gibi, bu sen de tekrar Nemrud Dağındaki Amerika 1 Hafriyatı ile gayet sıkı bir şekilde teşriki mesai ettik.

Eski Kahta'daki hafriyata aşağıdaki zevat iştir'.:lk etmiştir:

Dr. F. K. Dörner: Hafriyat Müdürü; Profesör J. Young: Arkeolog(The Hopkins Univ.); Dr. H. Gers-Ossenbeck: Hafriyat Tabibi (Münster Üniversitesi); Miss The-rcic.:ı GoeU: Mimar, Nemrutdağı Hafriyatı Müdiresi (American Scholls of Oriental Research) ; G. R. H. Wright: Mimar (Londra); Dr. H. G. Bachmann: Jeolog (Ankara.); F. W Hoepke: Yüksek Mühendis (Erlangen); R. von Siemens: Namzet Mühendis (Münih) ; Wilhelm Jesussek: Tünel Mütéhassısı (Gewerksschaft Auguste-Viktoria, Marl (Westf.) ; Wilhelm Stank: Tünel Mütéhassısı (Berkwerks- gesellschaft Rhein-Preussen, Schachtanlage Neumühl) ; Hayrettin Solmaz: Hafriyat Komiseri (Hafriyatın ilk y.a:rısı süresin - ce); Halil Üstün: Hafriyat Komiseri (Hafriyatın ikinci yarısı s:üresince).

J. Hafriyatın Cereyanı ve Neticeler:

a) Merdivenvari Kayalı Geçit:

1956 senesinde çalışmalarımız eVivel- emirde büyük yazılı kayanın altındaki merdivenvari kayalı geçidin temizlenme - sinin devamına tekS:if ettirilıdi. Evvela tü - nel tavanının şimdiye kadar muvakkaten taılıye edilmiş olan kırılmış kısımlarını sağlamlaştırdık. Bundan sonra tünelin şimdiye kadar açılmış olan kısımlarına de- kovil r.ayları döşedik, küçük bir çekme makinesi kurduk ve tünelin dibinde çalışan işçilere lüzumlu taze havayı temin ve taz- yikli hava ile çalışan burgulara çalışma kuvveti sevkeden bir kompresör in:şa ettik

19-54 senesi sonbaharında tünelin baş- langıcından tahminen 100 metre ilerde bir balçık tabakasına raslamamız sebebiyl , tünelin temizlenmesi ameliyesini tatil et - mek mecburiyetinde kalmıştık. **Başlangıç**- ta tünelin iki tarafında bulunan merdiVfm b,sama.kları balçık tabakası içerisinde iler- lemeyi temin eden emin birer dayanak nok- tası idiler. Bu merdiven basamaklarının bittiği noktadan itibaren ara sıra bulduğumuz kereste artıkları yardımı ile tünelin içinde, doğru yolda olduğumuzu tesbit edebiliyorduk.

Balçık b.hakası içinde ilerlememiz ru- tubetin artması yüzünden oldukça müş- külleşmişti. Fakat hemen, Eski Çağda in- sanların su aramadıkları ve su ihtiva eden balçık tabakalarından mümkün olduğu kq_ dar kaçınmaya çaIUjtkıl-ar.mı, hatırlıyarak tünelin içinde emniyetle iler.lemekte oldu- ğumuza dair itimadımız kuvvetlendi. Ke- merin içinde eski istikameti bulmak için, sağlam marn tabakasına erişinceye kadar, güney doğuya sapılıyordu. Burada, tünelin başlangıcından tahminen 120 m. uzaklık- ta, zayıf olmakla beraber tekrar merdi en basamaklarına raslanıyordu. Bu noktada

tünel hayret edilecek derecede dik bir meyille aşağıya iniyordu. (Meyil düşüş açısı 51°). Bu sebeple ray döşememize imkall kalmamıştı; zira bizim bir motorla çalışan çekme makinemizin çekiş kuvveti bu meyile mukavemet etmeye kafi değildi. Burada, yani 120. metrede, tünelin birinci kesiminin temizlenmesinde olduğu gibi, mahalli bir yükleme iskelesi tesis ettik. Tüneli dolduran enkazın, işçilerin zincirvari çalışmalarını neticesinde, yükleme iskelesine taşınması mümkün olabildi. Tünelin bu dikliğinde çalışmalarımızı, Almanya'da bu maksatla hazırlanan, doldurma sepetleri (FüJ.lkörbe) sayesinde en iyi bir şekilde devam ettirmemiz mümkün olabildi.

Bu şekildeki sabırlı çalışmalarımız sayesinde tünelin 150. metresine erişebilmiştik. Malzeme tedarikimiz, tünelin 150. metresine erişecek şekilde ayarlanmış bulunuyordu. 142-143 üncü metrelerde tünelin sol duvarında maden kuyusunu andırarak yuvarlak bir boşluğa tesadüf ettik, 150. metrede buna benzer bir ikinci boşluk daha vardı; her iki boşluk da kayadan oyulmuştu, her ikisi de tünelde bulunan cinsinden balçık ile dolu idi. Eski Çağda, yukarıda bulunan balçık tabakasının, çevresinin kırılması sebebiyle, bu boşluklara doğru devamlı kayma'lı neticeyi olarak bu her iki boşluk balçıkla dolmuş olsa gerektir. Bu yuvarlak boşluklar 50 cm. derinliğinde idiler; önlerindeki platform şeklinde genişliyen basamaklarda kül bakiyeleri mevcuttu. Bu boşluklardan hemen sonra, 156. metrede, basamaklardan eser kalmamıştı. Tünelin tavanı gittikçe alçalıyordu; 158. metrede tünelin tavan ve tabanının kemervari bir şekilde birleştiğini müşahade ettik.

Tünelde herhangi bir şey bulamadık. Bu sebeple, bu muhteşem tesisatın ne gibi bir amaçla hizmet etmiş olduğunu kentli kendimize sormamız icabetmektedir. Bütün mesai arkadaşlarımız için, Eski Çağda sun'i oksijen imal eden herhangi bir alete sahip olmanın bu muazzam tünelin nasıl inşa edildiği ve her şeyden evvel tünelin aydınlatılması meselesinin nasıl

halledildiği, bir bilmecedir. Oksijen münasebetlerinin en iyi aydınlatıldığı hakikate göre: mesela 120 m. derinlikte kibrit yakmak imkansızdır ve bu derinlikte hiçbir ateş yakma vasıtası ateş almaz. 1956 yılındaki çalışmalarımız sırasında, kompresör bize daimi olarak taze hava gönderdi ve tünelin aydınlatılması işini elektrikle temin ettiğimiz için oksijene ihtiyacımız olmadı.

Bu tünelin bir su yolu olmadığı kanaatindeyiz. Tünelin bitmesinden az evvel rasladığımız boşlukların henüz tamamlanmamış kaçma yolları olması ihtimali varit görülmemektedir. En galip ihtimale göre, bunların Kral Mithradates'in mezarı camiasından olmak üzere kültürel bir maksatla yaptırılmış olmalarıdır; belki de gök tanrılarının tahtlarına mukabil yapılmış eserlerden bir nevi. Bu kanaatımı karıştırmaya yerine atla bir günlük mesafede olan Gerger'e yaptığım bir seyahat takviye etti. Zira oradaki Antiochos'un ataları için olan mezarda, kalenin doğu kısmındaki tünel başlangıcının, Eski Kahta kalesindeki merdivenvari kayalı tünel başlangıcı ile aynı teknikte yapılmış olduğunu tesbit ettim.

b) Kral Mithradates için mezar tesisatı:

Kral Mithradates için olan mezar tesisatının Sockelanlage IH (yazılı duvarın üst kısmı ile tünelin başlangıcı) ile Sockelanlage I (kalenin batı tarafında) arasında bulunması ihtimali vardır. Fakat mezar tesisatının, Sockelanlage I'in arkasında yükselen üçe taksim edilmiş muhteşem kaya tesisatının içinde olması daha kuvvetle muhtemeldir. Bundan başka burada 9 m. yüksekliğinde bir başlangıç delizi vardır, bunun arkasında kayadan oyulmuş büyük bir mağara bulunmaktadı; her ikisi de merdivenvari bir tünel ile bağlıdır. Kral Mithradates'in mezar tesisatının burada olduğunu kabul edecek olursak, bunun pek az korunduğu ve kısa bir zaman sonra yağma edildiği neticesine varabiliriz; zira Komagene İmparatorluğu'nun Syria eyaletine intikali ile, mezarla-

rın korunmasına artık ihtimam edilmez olmuştur.

c) Diğer çalışmalar:

Tünelin açılmasının ara sıra sekteye uğraması neticesinde, çalışmalarımızı platonun batı kısmında devam ettirmek mümkün olabildi. Burada ermeniler ve araplar zamcında inşa edilen inşaat yerlerinin altında mozayık ile süslü döşemeler bulunmaktadır; bunların hıristiyan kültürüne ait olması ihtimali vardır. Bu mozaikler mümkün olduğu nisbette tarafımızdan incelendi ve fotoğrafları alındı. Ermeni ve araplar zamanından kalan mevcut duvarlar maalesef çok defa daha evvelki devirlerin mimari ve heykeltıraşların fragmentlerinden teşekkül etmekte idiler. Bu fragmentlerin işaret ettiği gibi, molozun altında birçok heykel tesisatları bulunması lazımdır. Muhtelif fragmentlerin işaret etmiş olduğu, hakiki büyüklüğünden 3 - 4 misli büyük olan tanrı heykellerinin dikili oldukları yer henüz malum değildir. Üzerinde bir yıldız resmi olan kırılmış bir parça da bu arada elimize geçti. Bu parça bize Nemrud Dağındaki meşhur Horoskop Antiochos'dan tanıdıktı; bundan Eski Kahta'da da Mithradates'in mezarını ihtiva eden bir resimle birlikte, hususi bir nevi semavi yıldız koleksiyonu yapılmış olduğunu tahmin ediyoruz. Fakat bulduklarımızın en güzeli, tabii büyüklükte ve tamamen ilk şeklini muhafaza etmi-

olan bir ilahenin kafasıdır, muhtemelen şans tanrıçalarının birisi. Bunu Eski Kahtadan pek uzak olmayan kalker taşları arasında bulduk.

4. Direk Kale:

Senelerdenberi civar halk ile yaptığımız konuşmalarda daima Direk Kale ismi mevzu bahis edilirdi. Hafriyat yerinin tahminen 15. km. kuzey batısında (Kaşgün mıntkası yakınında) bulunan bu mevkiyi ziyaret etmek nihayet 1956 yılında mümkün olabildi. Burada her taraftan dağlarla kapalı olan bir yayla üzerinde 3 mabetten teşekkül eden ilahi bir mıntkanın artıklarına tesadüf ettim. Burada ilk defa olarak, tesisinden Kral Antiochos'un Nemrud Dağındaki vakıf yazısında bahsettiği, Kommagene zamanında olan mukaddes şeylerden birine tesadüf ettiğimi zannediyorum. Mevkiin bugün olduğu gibi, eski zamanlarda da iskan edilmiş olmasından dolayı, hali hazır durumun idame vaziyeti oldukça iyidir. Kubbe ve odalara bugün dahi girilebilmektedir. Mimarımız Wright tarafından tesisatın bugün görülebilen bütün kısımlarını ölçülmüştür.

5. Gerger:

1 - 6 Ekim 1956 tarihleri arasında Gerger'deki kale tesisleri incelenmiş ve Kral Antiochos'un -kendi atalarının mezarı için olan büyük yazılı taş tetkik edilmiştir.

